

Балдинюк О.Д.

к. пед. наук,

доцент кафедри соціальної педагогіки,

соціальної роботи та історії педагогіки

Уманського державного педагогічного університету

ПЕДАГОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ МИСТЕЦТВА У ПРОЦЕСІ СТАНОВЛЕННЯ КОМУНІКАТИВНОГО ДОСВІДУ МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

В системі педагогічних заходів, спрямованих на формування комунікативного досвіду молодшого школяра, свою особливу «нішу» може і повинно зайняти мистецтво, осягнення якого дитиною має розглядатися як особливий вид спілкування – художня комунікація, що ґрунтується на соціально-комунікативній, суб'єкт-суб'єктній природі мистецтва, діалогізмі художньо-естетичного пізнання.

Впливаючи на дитину через переживання, мистецтво володіє унікальною здатністю робити будь-який факт предметом її емоційного ставлення (Л. Виготський, С. Рубінштейн, Б. Теплов). Однією з умов, що робить можливим «проникнення» дитини у світ мистецьких образів, художнього вимислу, є розвиток у неї потреби і здатності до емоційно-естетичного співпереживання, емпатійного осягнення художнього змісту твору: естетичне почуття як духовне утворення визначає міру соціалізації особистості, свідчить про здатність індивіда сприймати світ у чуттєвих культурно розвинених формах.

Як зазначає Г. Шевченко [3], взаємодія видів мистецтв через міжпредметні зв'язки, використання їх на уроках і в позакласній роботі закладає фундамент для творчої діяльності учнів, розвитку їх як суб'єктів спілкування: заняття мистецтвом дозволяють школяреві виразити власне «Я», своє бачення і сприйняття світу, людей, ставлення до них.

Синтетичне використання різновидів мистецтва у вихованні дітей одним із перших у вітчизняній мистецькій педагогіці обґрунтував і практично

реалізував відомий український етнограф, хореограф, композитор і педагог В. Верховинець. У відомому посібнику «Весняночка» (1924 р.) ним розроблені теоретичні засади комплексного використання музичного, хореографічного і драматичного мистецтва у виховному процесі, викладено український музично-ігровий репертуар для дітей [2].

Звернення до комплексу мистецтв у процесі художнього розвитку дітей молодшого шкільного віку особливо важливе, оскільки у більшості з них нахили до окремих видів мистецтва ще не встигли проявитися, а інтерес уже починає народжуватися. Крім того, залучення комплексу мистецтв значно розширює можливості художнього пізнання дитини, її асоціативної уяви, сприяє інтенсифікації процесу сприйняття, виконує компенсаторну функцію у розвитку сенсорної сфери особистості, сприяє збагаченню художньо-комунікативного досвіду [1].

Безперечно, провідна роль серед різновидів мистецтва у становленні дитини як суб'єкта спілкування належить літературі, мистецтву художнього слова. Мовленнєве спілкування є основним засобом обміну думками, почуттями, налагоджування людських стосунків, взаєморозуміння.

Освоюючи літературні твори різних жанрів (вірші, оповідання, загадки, прислів'я, скоромовки, лічилки тощо), діти вчаться усвідомлювати настрої, переживання героїв, правильно оцінювати їхні вчинки, розмірковують над співвідношенням добра і зла, осмислюють власну поведінку і стосунки з товаришами, навчаються правил чемності і ввічливості. Через пізнання характерів літературних героїв школярі вчаться розуміти інших і самих себе, розбиратися в людях, набувають соціально-комунікативного досвіду.

Сила музичного мистецтва полягає насамперед у його здатності безпосередньо, різноманітно і глибоко передавати переживання людини, емоційно-психологічні стани, їх зміни і взаємопереходи, тобто розкривати ці явища процесуально, наче «розгортати» рух людських почуттів у часі. Живе й дієве спілкування дитини з музикою сприяє становленню її комунікативного потенціалу: сприймаючи (або відтворюючи) музичний образ, який весь

зітканий з людських почуттів, учень збагачує свій емоційно-чуттєвий світ, стає здатним глибоко і тонко відчувати й переживати, набуває досвіду емоційно-ціннісних ставлень. У процесі музикування, співу відточується особлива чутливість слуху до найтонших модуляцій людського голосу, діти вчаться передавати за допомогою інтонаційної виразності відтінки змісту, почуттів; у них формуються необхідні комунікативні якості (витривалість голосового апарату, звучність і летючість голосу, його звуковисотна пластичність, багатий обертонами тембр, правильне дихання, чітка дикція).

У контексті проблеми становлення досвіду спілкування молодшого школяра важливо підкреслити своєрідність мови танцю, важливої для освоєння дитиною культури спілкування. Зокрема, у процесі занять танцем учень відшліфовує соціально-перцептивне вміння легко «читати» відтінки почуттів, настрою іншої людини за її мімікою, позами, жестами; власна ж комунікативна поведінка школяра як суб'єкта спілкування стає експресивно-виразнішою, гнучкішою, розкутішою, зрозумілішою для оточення. Крім того, хореографія, як мистецтво колективне, сприяє формуванню у дітей якостей, важливих для ефективного спілкування: товариськості, толерантності, уважності, навичок спільної праці. Збагачується загальна культура учнів, вони привчаються до охайності, дисциплінованості, набувають гарних манер, стрункої постави, вчаться легко і граціозно рухатись.

Осмилюючи вплив мистецтва на процес формування дитини як суб'єкта спілкування, потрібно підкреслити важливість одного з його різновидів – театрального мистецтва.

У театральній грі, імпровізаціях на задану тему-образ, в етюдах на перевтілення формується здатність суб'єкта художнього спілкування до розуміння інших людей (характерів, учинків), збагачується емоційна чутливість, розвиваються комунікативні здібності дитини. Адже учень-актор повинен володіти спостережливістю, увагою, такими засобами спілкування, як добра дикція, інтонаційна різноманітність мовлення, виразна міміка, пластика тіла.

Тут доречно наголосити на одному з різновидів театральної діяльності, який є особливо актуальним для дітей молодшого шкільного віку, – грі-драматизації за сюжетами українських народних казок. Без зайвих повчань, моралізаторства, через образи казкових героїв діти переживають моральні категорії на емоційно-чуттєвому рівні, а переживаючи, роблять їх надбанням свого життєвого досвіду. Ідентифікуючи себе з казковими героями, діти беруть за взірць добрі вчинки та якості персонажів, а негідну поведінку (заздрощі, грубість, хвалькуватість) піддають осуду. Розігруючи ролі, діти вчаться аналізувати хороші та погані вчинки, передавати своє ставлення до уявного казкового героя, засвоюють зразки комунікативної поведінки, оволодівають засобами спілкування: виразним, інтонаційно багатим мовленням, мімікою, експресією жестів, поз, розвивають уміння відчувати і розуміти партнерів.

Отже, мистецтво, взяте у всій різноманітності видів і жанрів, є потужним джерелом розвитку духовного потенціалу особистості. У соціально-педагогічному сенсі мистецтво постає суспільно доцільним способом виховного впливу на індивіда, формування його світогляду, моральності, досвіду соціальної поведінки. Воно відтворює особистість цілісно, впливаючи на всю структуру свідомості і самосвідомості, формує універсальні людські здібності, важливі для будь-якої діяльності і спілкування.

Список використаних джерел:

1. Аніщенко Н. В. Формування художнього сприйняття молодших школярів засобами комплексної взаємодії мистецтв : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Аніщенко Наталія Вікторівна. – К., 1993. – 201 с.
2. Верховинець В. Весняночка : [5-е вид.] / В. Верховинець – К. : Музична Україна, 1989. – 342 с.
3. Шевченко Г. П. Взаимодействие искусств в эстетическом воспитании и развитии подростков : дис. ... докт. пед. наук : 13.00.01 / Шевченко Галина Павловна. – К., 1986. – 367 с.